

64-72-113/2
15.12.17р.

ВІДГУК

офіційного опонента на дисертацію В. В. Савенка

«Закон у структурі правової реальності:

філософсько-правовий аналіз»

на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук зі

спеціальності 12.00.12 – філософія права

Актуальність теми дослідження В. В. Савенка не викликає сумнівів і зумовлена як процесами, що відбуваються в правовій реальності сучасних країн світу та України, зокрема, глобалізацією, гуманізацією, інтеграцією до міжнародного та європейського права, стрімким становленням громадянського суспільства, відновленням та розвитком національних правових традицій, так і потребами їх філософсько-правового осмислення, наукового юридичного забезпечення, необхідністю визначення обґрунтованих шляхів подальшого правового розвитку України в зазначених напрямках. З причин надзвичайної складності процесів імплементації законодавства правових держав у правову систему пострадянських країн постають проблеми насамперед методологічного характеру, а тому вирішення комплексу проблем правового розвитку як формування правової реальності нової якості, що відповідає вимогам і викликам ХХІ століття, стає одним із нагальних та невідкладних завдань філософії права.

Це є зовнішнім соціальним замовленням, виконання якого ставить філософію права в ряд найбільш запитуваних наук сьогодні в Україні, що значною мірою пояснює і величезний інтерес до її евристичних та герменевтичних можливостей, а також широке звернення до її проблематики представників як інших юридичних наук, насамперед теоретиків права, так і взагалі інших наук. Те, що таке звернення не завжди є вдалим, слід розуміти і як «хворобу зростання», втім, які сфери нашого життя можна вважати позбавленими цього? Внутрішнім замовленням, уже суто наукового ґатунку, хоча, звісно, й пов'язаного з першим, зовнішнім, є нагальна необхідність подолання методологічного примітивізму й обмеженості, що за часів панування комуністичного варіанту тоталітаризму призвела фактично до знищення цього

напрямку правової думки. Тому однією з головних проблем у правознавстві залишається повернення до раніше забороненої ідеологічною цензурою класичної спадщини, що таврувалася як «буржуазна», а значить «ворожа», а також засвоєння сучасного інструментарію досліджень соціальності, ще більш «буржуазного» та «ворожого» зі згаданої точки зору, але такого, що довів свою ефективність у формуванні правової реальності тих держав, життя яких є для нас зразком, і до кола яких ми намагаємося приєднатися. Тому актуальність і значення такого дослідження визначається й тим, що власне філософія права є компонентом правової реальності, а тому осмислення останньої та вивчення її структурних елементів є формою її саморефлексії.

З іншого боку, такі проблеми не є новими для юридичної науки, вони висвітлювалися в працях учених у філософському, загальнотеоретичному та галузевих аспектах. Водночас, як зазначає більшість фахівців, сучасний стан світового правового розвитку, стрімкі його зміни, нові тенденції темпоральної та просторової взаємодії, потребують переосмислення багатьох сталих положень вітчизняної юридичної науки, значна частина яких формувалася ще на засадах зазначеного вище моністичного праворозуміння.

Таким чином, обрана дисертантом тема є актуальною і науково значущою, тому слід підтримати автора щодо необхідності і доцільності дослідження закону в структурі правової реальності як філософсько-правової проблеми. Про це свідчить й те, що дисертація спрямована на вирішення наукових завдань, визначених відповідно «Переліку пріоритетних напрямів наукового забезпечення діяльності органів внутрішніх справ України на період 2010–2014 років», затвердженого наказом МВС України від 29 липня 2010 р. № 347, «Переліку пріоритетних напрямів наукового забезпечення діяльності органів внутрішніх справ України на період 2015–2019 років», затвердженого наказом МВС України від 16 березня 2015 р. № 275, а також відповідно напрямку наукових досліджень Львівського державного університету внутрішніх справ за напрямом «Держава і право: філософсько-правовий та теоретико-історичний виміри» (державний реєстраційний номер 0113U002433).

За своєю будовою дисертація складається зі вступу, п'яти розділів, що поділені на п'ятнадцять підрозділів, висновків до розділів, загальних висновків та списку використаних джерел. Повний обсяг дисертації становить 393 сторінки, із них 358 сторінок основного тексту. Список використаних джерел – 35 сторінок (431 найменування).

Стосовно визначення мети, завдань, об'єкта та предмета дослідження слід відзначити, що дисертантом обрано відповідний кут зору при розгляді проблемного поля дисертації, це є його правом, однак відразу виникають деякі запитання щодо формулювання предмета. Розуміючи загальну думку автора праці, якщо виходити з висновків, це формулювання, слід вважати таким, що, як мінімум має стилістичні огріхи (с. 4 автореферату, с. 9 дисертації), зокрема, стосовно поняття (слова) «аналіз» є запитання, як у логічному, так і в лінгвістичному аспекті розуміння.

Обраний кут зору як підхід до розгляду проблем філософсько-правового осмислення закону в структурі правової реальності конкретизується здобувачем у меті та завданнях дослідження (с. 3-4 автореферату, с. 7-8 дисертації), які охоплюють, насамперед і в цілому, розкриття місця закону в структурі правової реальності в контексті соціальної взаємодії, а також: по-перше, виявлення наукових джерел та встановлення методологічної площини й теоретичних засад дослідження; концептуалізації структури правової реальності та місця закону в ній; по-друге, розкриття змісту категоріального апарату філософсько-правового трактування закону у структурі правової реальності та обґрунтування фундаментальних принципів побудови правового закону; окреслення відображення пізнавальної природи закону як квінтесенції права та виявлення специфіки закону як мотиваційного чинника формування свідомості та світогляду людини; по-третє, встановлення нормативної зумовленості правової реальності як форми буття суспільства та виокремлення структурних моделей правової реальності у філософії права; спроби характеристики правової реальності та правової культури як матеріальної та ідеальної системи цінностей людини та виокремлення правової реальності як структурованої площини реалізації права; по-четверте, вивчення правової реальності як структурної

динамічної категорії філософії права; пропозиції тлумачення компаративізму права та закону як основних структурних складових правової реальності та філософсько-правову обумовленість впливу закону на правову реальність; по-п'яте, осмислення раціональної доцільності дії закону в структурі правової реальності та визначення законності як шляху матеріалізації ідеалу правової реальності у громадянське суспільство та демократичну державу.

Ця послідовність завдань обумовила й логіку побудови дисертаційного дослідження та, відповідно, його висновків. Обґрунтованість наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації визначається:

- значною джерельною базою дослідження, яка охоплює 431 наукове джерело з різних галузей наукових знань, зокрема, філософії та філософії права, історії політичних і правових учень, теорії держави і права, політології, соціології та інших соціально-гуманітарних наук, серед яких 6 наукових праць зарубіжних учених англійською, італійською та німецькою мовами;

- використанням різноманітних методів дослідження та апеляцією для підтвердження правомірності постановки питань та отриманих результатів до теорій і позицій, які знайшли підтримку і визнання широкого кола науковців як в Україні, так і за її межами.

Зважаючи на те, що, низка проблем, що їх виокремлено й досліджено здобувачем, вивчалися й іншими вітчизняними дослідниками, зокрема й на дисертаційному рівні, слід відзначити, що автор висунув та сформулював наукові висновки та положення, що претендують на концептуальність та новизну, насамперед, як уже зазначалося, це стосується постановки проблем, втім і шляхів та результатів їх вирішення, а дисертація В. В. Савенка є першим в українській юридичній науці монографічним дослідженням комплексного осмислення закону у сучасній структурі правової реальності із глобалізованих позицій онтології, гносеології, гуманістично-правової антропології та ідеальної системи правових цінностей

В аспекті осмислення теоретико-методологічних засад дослідження закону в структурі правової реальності у першому розділі дисертації слід позитивно оцінити спроби здобувача:

- у своїх пошуках при вирішенні поставлених завдань спиратися на здобутки сучасних, насамперед вітчизняних дослідників (С. Максимов, В. Братасюк та ін.), що, звичайно, не може не підвищувати значущість отриманих результатів для правової реальності саме України (с. 10 автореферату, с. 38, 57, 71, ін. дисертації);

- сформулювати варіант авторського бачення загальнофілософського визначення закону з екстраполяцією його на правову реальність (с. 11 автореферату, с. 40-41 дисертації).

Другий розділ дисертації присвячено філософському осмисленню закону як онтологічному виміру соціальної взаємодії, де основну увагу приділено розгляду фундаментальних принципів побудови правового закону, експлікації пізнавальної (або гносеологічної) природи закону як квінтесенції права та питанням закону як мотиваційного чинника формування свідомості та світогляду людини. Це дозволило автору:

- довести думку щодо незмінності фундаментальних принципів побудови правових законів (с. 12 автореферату, с. 85, 90, 91, 93, 113, ін. дисертації), що є особливо важливим у смисловому та аксіологічному протистоянні злочинності аж до її вираження, як висловлюється автор, у «мафіозному суспільстві» чи то «мафіозному світі» (с. 89-91 дисертації);

- дійти оптимістичного для перспектив розвитку країни висновку щодо тенденцій мотивування, підвищення правової свідомості, світогляду і правової культури для побудови громадянського суспільства (с. 13 автореферату, с. 142-143 дисертації);

- підкреслити значення закону як такого при вирішенні проблем, що виникають у процесі глобалізації і з часом загострюються, і що викликає необхідність стандартизації законодавства (с. 13 автореферату, с. 143-144 дисертації).

Значне місце в дослідженні В. В. Савенка займає філософсько-правове обґрунтування структури правової реальності, чому присвячено третій розділ дисертації, в якому розкрито активізовані в нинішніх умовах інтенції особистості до юридизації суспільного життя, політики, суспільства і держави на основі закону і верховенства права. Відстоюється думка стосовно нормативного замовлення правової реальності як форми буття суспільства (підрозділ 3.1, с. 14 автореферату, с. 184-202 дисертації) та пропонуються структурні моделі правової реальності у філософії права (підрозділ 3.2, с. 14-15 автореферату, с. 202-219). Далі логіку дослідження побудовано таким чином, що тлумачення правової реальності як структурованої площини реалізації права (підрозділ 3.4) автор отримує як певний висновок з попередніх розумувань про взаємовідношення категорій правової реальності та правової культури (підрозділ 3.3). Подано авторське визначення правової культури, яке має спрямованість до правового ідеалу, оскільки орієнтоване на все позитивне, що є створеним у праві (с. 15 автореферату, с. 231 дисертації).

Загальна концептуальна позиція активного тлумачення буття права через вираження властивостей усіх речей, що існують у праві, стає своєрідною пропедевтикою у відстоюванні думки про філософсько-правову концептуальність закону в структурі правової реальності (Розділ 4). Заслужують на увагу думки про компаративізм права та закону як основних структурних складових правової реальності, де розглянута єдність права і закону у компаративістському вимірі (с. 17 автореферату, с. 295 дисертації) надає певні можливості вже для обґрунтування думки про філософсько-правову обумовленість впливу закону на правову реальність (с. 17 автореферату, с. 295-304 дисертації).

Останній, п'ятий розділ дисертації є викладенням філософсько-правової праксеології закону в структурі правової реальності. Автором обґрунтовується раціональна доцільність дії закону в структурі правової реальності та потрактовано законність як шлях матеріалізації ідеалу правової реальності у громадянське суспільство та демократичну державу. Як удається, на увагу

дослідників правової реальності і взагалі філософів права насамперед заслуговують наступні положення дисертації:

- про право і закон як бінарне відображення правової реальності (с. 18 автореферату), що показано в історико-філософсько-правовому аналізі питання (с. 316-323);

- про можливість природно-правового розуміння основ бінарності понять «громадянське суспільство» та «правова держава», а також принципу законності, на відміну від суто або переважно позитивістського розуміння таких основ, що втілено в терміні «законослухняність» (с. 18-19 автореферату, с. 324-347 дисертації).

Зазначені та інші положення, висновки автора орієнтують на концептуальні та значною мірою новаційні підходи до філософсько-правових інтерпретацій закону в структурі правової реальності, і в цьому вбачається наукова значущість результатів дослідження, які мають сприяти, за умов сприйняття їх науковою спільнотою, розвитку філософії права та інших юридичних наукових дисциплін.

Втім, слід відмітити наявність в тексті дисертації, як це звичайно притаманно науковим дослідженням, що виносяться на публічне обговорення, певних дискусійних положень та спірних думок, а також недоліків з точки зору спеціалістів, які можуть не поділяти деякі позиції чи то установки методологічного характеру, на які спирається пошукувач. Є в тексті й недоліки технічного характеру.

У цьому відгуку зауваження сформулюємо наступним чином.

Спочатку зауваження загального характеру, що стосуються концептуальних положень та висновків, а також їх викладення в текстах дисертації та автореферату.

1) Принциповим виглядає необхідність уточнення формулювання предмета дослідження (с. 4 автореферату, с. 9 дисертації), про що вже йшлося, оскільки можливість неоднозначного розуміння його у запропонованому варіанті (гранично коротко – взаємовідносини понять «закон» та «аналіз»)

суперечить як вимогам до наукового стилю, так і до юридичного мислення в цілому, тим більш це стосується й відповідності змісту висновків.

2) Формулювання за переліком одинадцятого завдання (с. 4 втореферату, с. 8 дисертації), а саме: схарактеризувати правову реальність та правову культуру як матеріальну та ідеальну системи цінностей людини, – потребує, як удасться, уточнення та доведення необхідності такої характеристики, оскільки тільки констатація цього виглядає як приклад незбігу обсягу понять та модальності їх відношення; зважаючи на надзвичайну складність завдань дослідження, можна б було вказати лише на таку суто формально-логічну невідповідність, але оскільки, у наведеному прикладі йдеться про одну з засадничих категорій цієї праці, тобто про правову реальність, то тоді потребує уточнення та додаткового доведення в процесі дискусії: а) відношення категорії «правова культура» як такої, що схарактеризована у «площині» «юридичного змісту категорії правової реальності» фактично ієрархічно підпорядкованою, до взаємовідношення їх у аксіологічному ряду як взаємопокладених; б) евристичної продуктивності редукування правової реальності до матеріальної системи цінностей, а правової культури – до ідеальної, оскільки всі ці ключові категорії (реальність, культура, цінності) є тими аспектами людського буття, що передбачають складові і матеріальні, і ідеальні, до того ж, культура має ще й індивідуальний вимір; в) зазначений незбіг тим більш потребує роз'яснення, оскільки тоді міркування, наведені у відповідному підрозділі дисертації, частково надають відповіді на зауваження пунктів «а)» та «б)», тобто, остаточно загальне зауваження можна сформулювати так: йдеться про принципову позицію дисертанта в зазначеному контексті, чи то певну неточність як часткову невідповідність формулювання одинадцятого завдання та назви підрозділу 3.3 його змісту?

3) При визначенні основних методів свого наукового дослідження дисертант вживає термін «світоглядна модель», акцентуючи увагу на принципі плюралізму як домінуючого. Втім уявляється, що тут може йти мова скоріше про певну наукову парадигму, цілісну та завершену систему тлумачення, ніж про певний зразок який вкладається у розуміння філософського поняття моделі.

4) У висновках дисертант приділяє надмірну, у порівнянні з іншими засадничими категоріями дослідження, увагу питанням взаємодетермінації громадянського суспільства та правової реальності, не згадуючи про інші важливі аспекти, які визначають суттєві характеристики розглядуваної в роботі проблематики.

5) Зважаючи на тему дослідження та загальну її проблематику, вочевидь потребує пояснення відсутність у списку використаних джерел Законів України (чи то інших держав), оскільки, тим більш, що, незважаючи на багаторазову апеляцію до «Конституції», «конституціоналізму», «конституційно-правовим нормам», «конституційним принципам» тощо (див., напр., с. 37, 40, 93, 97, 99, 102, 114, 115, 126, 133, 143 та ін.), а також впровадження результатів дослідження в курс «Конституційне право України», у цьому списку самої Конституції України немає.

6) Як удасться, у процесі публічної дискусії з приводу захисту дисертації потребує коментарів автора дослідження весь список використаних джерел як підтвердження доцільності його загальної позиції; мається на увазі насамперед кількість, а іноді і якість джерел російськомовних.

7) Потребує коментаря-зауваження й загальний тон дослідження, а саме: маємо класичну «дисертацію» тобто «розміркування», що, як відомо, за визначенням є обговоренням тих чи інших проблем наукового характеру, наприклад, на кшталт «Міркувань...» Ж.-Ж. Руссо, включаючи його «Суспільний контракт», кожний рядок якого цитується без, знов-таки, будь-якої апеляції до чогось критичного, як це не виглядає, на перший погляд, дещо несподіваним. Тобто, маємо неспростовний приклад наукового дослідження, але заглибленого в історію людської думки, що викликають природне запитання стосовно його доцільності. Таке враження підкріплює й та манера цитування, що спирається на також майже середньовічне за духом ставлення до цитованих думок, а саме: вони, тобто цитати, повинні сприйматися як щось беззаперечне, виходячи з самого факту цього цитування. Втім, маємо ХХІ століття, і рівень свободи мислення сам по собі має вже обґрунтовуватися тією мірою, що дозволяє, як мінімум, звертатися до реально необхідної

проблематики не в догматичному, а в креативному плані. Іншими словами, такого рівня дослідження потребує, як на нашу думку, більшої наполегливості в способах переконання своїх колег по цеху, включаючи й опонентів з якихось окремих пунктів концепції.

І ще одна неперспективна деталь, що стосується цитування: звернення не до першоджерел, а до підручників чи то думок інших авторів стосовно якогось мислителя.

8) Додає додаткового навантаження на дисертанта в процесі захисту необхідність пояснення відсутності сучасних періодичних вітчизняних філософсько-правових видань, насамперед таких, як «Проблеми філософії права» та «Філософія права і загальна теорія права».

9) Серед висновків дисертації (с. 182-183) викликає певне здивування і незгоду, а значить потребує роз'яснень наступний текст (підкреслене – для цього пояснення): Сьогодні відбувається процес переосмислення самої сутності права – останнє перестало сприйматись лише як право влади і поступово почало утверджувати себе насамперед як право людини. В ідеальному стані між державою, коли вона виконує свої природні функції, та громадянським суспільством спостерігається принцип синергетики.

Звичайно, мається на увазі як мінімум досягнення філософсько-правової думки та державно-політичного будівництва Нового часу, про що неодноразово йдеться на сторінках дослідження. Щодо принципу синергетики, то для розуміння думки автора потрібне його пояснення.

10. Природна неповнота передачі змісту дисертації в авторефераті не може виключати ключові позиції, що ми констатуємо в підрозділі 5.1. Часткова компенсація цього недоліку у висновках, втім, як удається, не відтворила вельми суттєвої історичної його частини.

До зауважень часткових, але таких, на які слід звернути увагу дисертантові, можна віднести наступні.

11. На с. 2 автореферату (с. 6 дисертації) читаємо: «Історичний ґрунт окресленої проблематики творили відомі мислителі...», далі наводиться перелік «відомих мислителів» з 6-го століття до Р. Х. до 18-го століття, який не є

систематизованим (і не за абеткою, і не хронологічно), і є запитання: а) чому завершується цим століттям (і, до речі, там немає Альтузія і, особливо, Пуфендорфа), тим більш, що (виходячи з тексту самої дисертації), найбільш цікавими є останні століття; б) якщо в переліку є римські імператори і Юліан, і Діоклетіан, то їхня діяльність (якщо йдеться про Юліана-відступника) була в зазначеному аспекті різнонаправленою.

12. Надто багато дрібних неточностей, наприклад, Гарник (див. с. 3 автореферату), якщо йдеться про українського філософа права, то ініціали його О. В. (Олександр Васильович), а не П.; Козловський – А. А. (Антон Антонович), а не Б. Те ж зустрічається і в списках літератури в статтях автора дисертації, наприклад, у статті «Нормативний аналіз впливу закону на детермінацію поведінки особи» ініціали академіка Шинкарука правильно В. І. (Володимир Іларионович), а не як подано В. Д.

13. Потребує пояснення, що є таке «інтервальний підхід» (с. 5 автореферату, с. 9 дисертації), можливо йдеться про підхід «інтегральний»?

14. На тих же сторінках йдеться про «синергетичний підхід», але в тексті використовуються лише категорії «порядок» і «хаос», що, втім, для філософського осмислення соціальності не сприймається як категорії синергетичного методу пояснення процесів з причин їх існування з давніх давен, а визначальні категорії, наприклад, «біфуркація», не використовується, а «флуктуація» використовується всього один раз (с. 179 дисертації). Тому є потреба в процесі наукової дискусії на захисті дисертації відкинути сумніви у використанні «синергетичного підходу».

15. Дещо несподівана неточність: на с. 31 автореферату про міжнародну науково-практичну конференцію в м. Донецьк. Навряд чи в 2015 році в Донецьку відбувалися україномовні конференції, а тим більш щось видавалося.

16. На с. 367 дисертації (список використаних джерел, п. 112) перекладач указаний як співавтор.

17. На с. 6 автореферату маємо, як на наш погляд, приклад невиправданого ускладнення термінології, оскільки новий термін не несе ані евристичного, ані функціонального навантаження, йдеться про вираз

«аксіологічний консекутив». Якщо мається на увазі певний результат у ціннісному вимірі, то, виходячи з тексту дисертації, де зазначений термін не використовується (крім одного випадку у висновках), так і слід було писати, як удається.

18. Що є «синергетичною сферою соціального життя» (с. 8 автореферату)?

19. Коли Г. Гегель став «батьком філософсько-правових наук» (і чому саме він), а І. Кант – «прибічником його ідей» (с. 34 дисертації)?

20. У тексті (с. 20 автореферату) йшлося про «фундаментальні принципи» побудови правового закону, у Висновках (висновок 4) – «фундаментальні засади» побудови правового закону.

21. Важко погодитися з таким визначенням чи то тлумаченням правової культури, яке подано на с. 135 дисертації: «Під правовою культурою варто розуміти знання людьми певних положень чинного законодавства, порядку його реалізації, а також правильне користування цими знаннями на благо держави». Думається, що тут лише стилістичні огріхи, оскільки і позиція автора в цілому, і наступні речення стосовно значення освіти тощо знімають підозру в легізмі, втім бажано ці рядки прокоментувати.

22. Як рудимент суб'єкт-об'єктних відносин радянського штибу сприймається наступна заява (с. 143 дисертації): «Саме права культура громадян виступає першоджерелом формування нового суспільства, в якому ефективно діятимуть закони й дотримуватимуться правопорядку усі громадяни без винятку. Досягнення цих завдань залежить від багатьох чинників, але основними з них будуть ефективна організація правової культури та виховання свідомого населення країни».

Така досить велика кількість зауважень та міркувань з цього приводу потребує додаткового звернення до позитивних характеристик дослідження та їх підкреслення, оскільки деякі з відзначених дискусійних питань мають надто велику вагу в дослідженні, поданому до спеціалізованої наукової ради, а тому потребують особливої уваги при обговоренні в процесі захисту. До таких позитивних якостей дисертаційного дослідження В. В. Савенка, що в цілому

переважають перелічені недоліки, як удається, слід віднести безумовно актуальну постановку питання про закон у запропонованій смисловій площині, що є не тільки необхідним, а й перспективним для подальшого розвинення як самим автором, так і можливими його послідовниками. До таких позитивних якостей можна також зарахувати оформлення текстів дисертації та автореферату, яке відповідає чинним нормам і стандартам, і викладення їх державною мовою у науковому стилі.

Можна вважати достатньо обґрунтованими висновки та положення дисертації, що мають наукову новизну, практичну значущість і можуть бути використані:

- у правозастосовній та нормотворчій діяльності для узгоджень практики застосування нормативно-правових актів із загальнолюдськими цінностями, що становлять зміст вимог природного права, та оптимізації діяльності працівників правоохоронних органів, як теоретична та методологічна основа для розроблення проектів рішень органів влади різного рівня для правового забезпечення інтеграції України в європейський та світовий простір;

- у сфері правової освіти населення з метою підвищення правосвідомості та правової культури, громадянської активності в захисті свої прав та участі у формуванні органів державної влади, здійсненні інших форм народовладдя;

- у науково-дослідній сфері для виокремлення та розробки нових напрямів філософсько-правових досліджень, удосконалення методології правознавства;

- у навчальному процесі при підготовці підручників, посібників та інших навчально-методичних матеріалів з таких навчальних дисциплін як філософія права, загальна теорія держави і права, конституційне право України, порівняльне правознавство та інших, а також викладанні відповідних навчальних курсів у навчальних закладах України.

Тому особливо слід підкреслити, що результати поданого до захисту наукового дослідження вже знайшли практичне втілення, починаючи з 2015 р., про що свідчать відповідні документи: у правозастосовній діяльності (Довідка впровадження у діяльність Головного територіального управління юстиції у

Тернопільській області), у нормотворчій діяльності (Довідка впровадження в нормотворчу діяльність Тернопільської обласної ради), у навчальний процес низки вищих навчальних закладів (акти впровадження з Ужгородського національного університету, Івано-Франківського університету ім. Короля Данила Галицького, Львівського державного університету внутрішніх справ, Національної академії внутрішніх справ), що є об'єктивним свідченням практичної значущості цієї наукової роботи, а також визнання її результатів науково-педагогічною спільнотою.

Головні результати дослідження з необхідною повнотою викладено В. В. Савенком у 40 наукових публікаціях: 1 одноособовій монографії та 39 інших працях (включаючи 4 закордонні), у тому числі у 21 статті у фахових юридичних виданнях, що також відповідає формальним вимогам до захисту докторської дисертації.

Результати дослідження обговорювалися на науково-методичних семінарах і на засіданнях кафедри теорії та історії держави і права, конституційного та міжнародного права Львівського державного університету внутрішніх справ, а також було оприлюднено на 14 наукових та науково-практичних заходах, включаючи й 3 зарубіжних (Молдова, Словаччина, Польща), що, звичайно, додає ваги як окремим положенням, що виносилися на обговорення, так і запропонованій автором концепції в цілому.

Положення, що їх викладено в дисертації та винесено на захист, розроблені автором особисто. Автореферат дисертації адекватно відображає її зміст та основні положення.

Таким чином, правомірним стає висновок, що дисертація В. В. Савенка «Закон у структурі правової реальності: філософсько-правовий аналіз» є цілісним і завершеним дослідженням актуальних філософських, теоретичних та методологічних проблем функціонування закону в структурі правової реальності, в якому вперше у вітчизняній юридичній науці виокремлені, обґрунтовані та конкретизовані засади такого розуміння визначеної проблеми, яке в цілому відповідає сучасному етапу розвитку філософії права і окреслює проблемне поле нових можливих напрямів філософсько-правових та інших

юридичних наукових досліджень, а за предметом дослідження, завданнями, методологією, змістом та висновками відповідає спеціальності 12.00.12 – філософія права.

На основі вивчення дисертації та праць здобувача можна зробити висновок, що дисертація «Закон у структурі правової реальності: філософсько-правовий аналіз» відповідає вимогам пп. 9, 10, 12, 13, 14 «Порядку присудження наукових ступенів», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 р. № 567, із змінами внесеними згідно з Постановою КМУ № 656 від 19.08.2015, а Віктор Васильович Савенко заслуговує на присудження йому наукового ступеня доктора юридичних наук за спеціальністю 12.00.12 – філософія права.

Офіційний опонент,
доктор юридичних наук, доцент,
професор кафедри соціально-гуманітарних
дисциплін Луганського державного
університету внутрішніх справ
імені Е. О. Дідоренка

О. М. Литвинов

12 грудня 2017 р.

Відоме О. М. Литвинова завідує

Проректор

М. В. Каршвеский